

спорту; проблемного методу навчання; методів аутогенного і ідеомоторного тренування при навчанні техніці й оптимізації процесів відновлення працездатності; вправ, спрямованих на розвиток і удосконалювання почуття часу; методу організації наукової праці студентів як цілісної системи.

У перспективі подальших досліджень передбачається розвиток і практичне освоєння проаналізованих методів стимуляції самостійної творчої роботи студентів.

Література

1. *Альмаданат А.* Эффективность учебных занятий по баскетболу в вузе на основе применения наглядных пособий: Автореф. дис. ... канд. пед. наук / РГАФК. — М., 1996
2. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна—Болонья — Саламанка — Прага — Берлін) / Упор. М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук та ін. — Тернопіль, 2003. — 60 с.
3. *Волков Е.П.* Влияние методов обучения и особенностей высшей нервной деятельности учащихся в усвоении новых двигательных действий. // Физическое воспитание детей и молодежи: Республиканский межведомственный сборник. — Вып. №7. — Киев, 1980. — С. 59—64.
4. Государственная политика в сфере образования: глобальные и региональные аспекты // Программа й матер. XI Междунар. студ. науч. конф. — Харьков: НУА, 2004. — 161 с.
5. Інтерв'ю міністра освіти і науки України В. Кременя // День. — 2003. — 25 лист.
6. *Козіна Ж.Л.* Информативность й інтегральность методу кількісної оцінки суб'єктивних відчуттів напруженості навантаження // Слобожанський науково-спортивний вісник. — Харків, 2003. — № 6. — С. 137—141.
7. *Льюис Кэрролл.* Алиса в стране чудес. Сквозь зеркало, и что там увидела Алиса — София: Издательство литературы на иностранных языках. — 1967. — С. 31.
8. *Borg G.* Psychophysical bases of perceived exertion. // Med. and Sci. in Sport and Exert, 1982. — № 5. — V. 1. — P. 377—332.
9. *Borg G.* Perceived Exertion and Pain Scales Human Kinetics Pub; 1st edition (August 15, 1998) 104 pages.

АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ ПО СПОРТИВНИМ ІГРАМ

І. Б. Грінченко, Ю. М. Поярков

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди*

Вступ. Багаторівнева система підготовки фахівців вимагає від науковців розробки нових механізмів і технологій, які формують у студентів здатність бачити, осмислювати і долати труднощі, виховують готовність до активної творчої участі в науково-технічному і соціальному прогресі.

Пошук ефективних шляхів поєднання навчання студентів факультетів фізичного виховання педагогічних ВНЗ із їх майбутньою професійною діяльністю призводить до необхідності корекції цілей та змісту навчального матеріалу спортивно-педагогічних дисциплін, підвищення активності пізнавальної діяльності студентів, оскільки практика показує, що іноді випускники слабо підготовлені до самостійної роботи за фахом [5, 6].

Однією із спортивних ігор, яка вивчається на факультетах фізичного виховання педагогічних університетів, є волейбол. Майбутній випускник повинен досконало оволодіти низкою технічних і тактичних прийомів, міцно засвоїти методику викладання елементів волейболу.

Основу міцно сформованих умінь і навичок складає мотиваційно-інтелектуальна сфера, де

важливе значення набуває інтерес до предмета вивчення і знання його основ. Ці очевидні чинники успішного вивчення елементів волейболу досить важко розвинути у студентів, які мають різні спортивні спеціалізації і кваліфікацію. Проведення занять по спортивним іграм часто здійснюється із використанням в основному пояснювально-ілюстративного або репродуктивного методів навчання і не забезпечує необхідної якості професійної підготовки студентів і належного збереження у них отриманої інформації. Як показали спостереження, традиційна форма організації навчання учнів (виконання вправ стоячи боком до сітки, у парах тощо) і значний обсяг роздільного навчання технічним елементам не сприяють необхідному формуванню техніко-тактичних навичок.

Тут виникає необхідність нестандартного, нешаблонного підходу у викладанні програмного матеріалу по спортивним іграм. Тому пошук ефективних технологій навчання прийомам волейболу завжди знаходиться у центрі уваги тренерів, вчителів і викладачів. Інтегральну підготовку можна розглядати як раціональну ме-

тодику з формування у студентів знань, умінь, навичок, необхідних як у навчальному процесі, так і в майбутній професійній діяльності (тренерській, викладацькій, інструкторській тощо).

Аналіз досліджень і публікацій. На сучасному етапі у фізичному вихованні все активніше здійснюється конверсія спортивних технологій. Так, на думку В.К. Бальсевича, «предмет конверсії — це оптимізація процесу фізичного виховання шляхом адекватної його завданням модифікації робочих операторів — систем вправ, принципів і методів їх застосування» [1]. Тому закономірним у процесі проведення навчальних занять по ігровим видам спорту є широке використання викладачами інтегральних вправ, що становлять основу спортивного тренування [4].

У роботах В.М. Платонова (1984) термін «фізична підготовка» трансформується в «інтегральну підготовленість». Автор відносить її до чинників, що визначають рівень підготовленості спортсменів у конкретному виді спорту. Розглядаючи інтегральну підготовленість як результат діяльності спортсменів, фізична підготовка, на думку цього дослідника, «характеризується здібністю до координації та реалізації у змагальній діяльності різних складових спортивної майстерності — технічній, фізичній, тактичній, морально-вольовій, психічній та інтелектуальній підготовленості — і служить завершальною, а, можливо, й однією із найважливіших частин підготовки спортсмена до відповідальних змагань» [6].

Формулювання цілей статті. Можна припустити, що застосування вправ інтегрального характеру у волейболі ефективно впливає на техніко-тактичну підготовленість, характер інтересів, пізнавальну активність і якість знань студентів. Тому тільки експериментальним шляхом можна встановити наскільки успішним є оволодіння студентами елементів волейболу при інтегральній направленості занять у порівнянні із традиційними, коли навчання техніці, тактиці, фізичній підготовці тощо поділено на окремі частини.

Щоб добитися впровадження підготовки інтегральної направленості у навчальний процес студентів необхідно: по-перше, провести навчальний експеримент зі студентами факультету фізичного виховання; по-друге, модифікувати методику вдосконалення основних прийомів волейболу (прийом, передача, подача, нападаючий удар); по-третє, розробити і організувати контрольне тестування (оцінювання) якості виконання основних технічних елементів волейболу студентами, рівня їх умінь і навичок виконання групових і командних дій, характеру зацікавленості предметом, пізнавальної активності, якості знань по теорії та методиці навчання волейболу; по-четверте, встановити наявність взаємозв'язків між компонентами, які спостерігаються; по-

п'яте, встановити наскільки ефективно застосована «конверсійна» методика з тим, щоб успішно застосовувати її у навчальному процесі шкіл, ліцеїв, коледжів тощо.

Впроваджуючи роботу по дослідженню ефективності методики інтегральної направленості, необхідно звернути увагу на такі аспекти:

1. Вплив даної методики на підвищення якості знань та зацікавленості студентів, а також виникнення зв'язків між уміннями та інтересом, навичками та знаннями, інтересом та знаннями.

2. Навчання студентів за традиційною методикою (роздільне навчання) і з інтегральною направленістю робить різний вплив на засвоєння студентами основних прийомів у волейболі (як?, на скільки?, чи завжди очікуване?). Не можна однозначно сказати, що традиційна методика навчання зовсім не відповідає сучасним вимогам. Адже процес навчання проходить при достатній кількості м'ячів (на пару — м'яч), тому число повторень при розучуванні будь-якої вправи значно більше, ніж при роботі в трійках, четвірках, тощо.

3. Методики, які дозволяють забезпечити контроль за технічною підготовкою, характером інтересів і рівнем знань, здатні надавати не тільки інформативну допомогу викладачу, але й можуть слугувати ефективним засобом самоконтролю студентів. Як засоби активізації пізнавальної діяльності студентів застосовувалися розроблені контрольні-навчальні завдання, які дозволяють самостійно здійснювати контроль за освоєнням матеріалу, розвивати вербальний компонент інтелекту й закріплювати відповідні навички. При цьому виникає необхідність групового оцінювання дій студентів, вірніше у груповому тесті оцінити дію окремого студента. Тому тут дуже важлива валідність застосованих тестів.

4. У навчальному процесі має місце необхідність розробки і застосування таких вправ інтегральної направленості, які б сприяли не тільки поліпшенню техніко-тактичної підготовки студентів, а й здійснювали б вплив на розвиток взаємовиручки, колективізму, самоаналізу, самонавчання і т.п.

5. Рекомендації по впровадженню методики підготовки інтегральної направленості у навчальний процес шкіл, ліцеїв, коледжів доцільно надавати тільки після апробації зі студентами ВНЗ.

Результати і обговорення. У навчальному експерименті взяли участь дві групи студентів 1 курсу факультету фізичного виховання ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, з якими протягом одного семестру (1-го) проводилися регулярні заняття по навчанню основам техніки і тактики волейболу із роздільною направленістю. У групі, умовно на-

званій контрольною (К), заняття проводилися за роздільною методикою (тобто спочатку окремо вивчалися і удосконалювалися технічні прийоми, а потім в серії занять проводилося навчання тактичним умінням). В експериментальній групі (Е) вправи з удосконалення техніки поєднувалися із груповими тактичними діями студентів. Приблизні комплекси таких вправ детально описані в роботах Ю.Д. Желєзняка [2, 3].

Навчання у групах відрізнялися організаційною побудовою занять студентів. У експериментальній групі передбачалося подовжнє розміщення студентів на майданчику, тобто обличчям (або спиною) до сітки і, як правило, всі вправи виконувалися студентами «на сітку» в трійках і/або в четвірках.

Процес навчання в групах (К) і (Е) проходив умовно у два етапи. На першому етапі проходило навчання і вдосконалення прийому м'яча знизу, передачам зверху, верхній прямій подачі. Етап проводився 2—2,5 місяці. Під час навчання викладачами оцінювалося освоєння окремих технічних прийомів, а в кінці — проводилося тестування уміння студентів виконувати групові дії (слід не плутати із контрольними нормативами). Обов'язкова умова виконання тесту — одночасна участь трьох студентів (гравців). Перший виконує подачу в ліву половину майданчика, другий — прийомом знизу доводить м'яч в зону № 3, третій — виконує передачу над собою. Кожну вправу (подача, прийом, передача) всі гравці групи виконують по три рази. Оцінюється високий, середній і низький рівні групових умінь.

На другому етапі (також тривалістю 1—1,5 місяці) в групах (К) і (Е) проводилося навчання і вдосконалення прямого нападаючого удару із застосуванням різних методик: традиційної (К) та інтегральної направленості (Е). По завершенню навчання проводився спрощений тест з техніки виконання нападаючого удару (один накидає м'яч двома руками зверху вниз над собою — інший виконує нападаючий удар з одного кроку). Потім викладачами оцінювалися навички виконання вивчених елементів волейболу в командних діях, тобто в двосторонніх іграх.

Протягом всього навчального експерименту (4 місяці) проводилися спостереження та оціню-

вання характеру інтересів студентів до волейболу, пізнавальна активність і рівень знань основ техніки і тактики волейболу.

Стійкий інтерес (високий рівень) виявлявся у потребі пізнати і виконати якнайкраще нові вправи, у бажанні надати допомогу своїм товаришам в освоєнні складних прийомів і т.п. Ситуативний інтерес (середній рівень) виявлявся у бажанні одержати вищий бал в тестах, не проявляючи великої активності в удосконаленні вправ. Елементарний (низький) рівень інтересу виявлявся в небажанні виконувати нові або складніші вправи, байдуже відношення до освоєння технічних прийомів і до навчальних занять з волейболу.

Рівень знань студентів оцінювався за якістю їх відповідей. Правильні, повні відповіді по техніці і тактиці волейболу відносили до високого (досконалого) рівня знань. До середнього (достатнього) рівня — неповні, до низького (елементарного) — неправильні відповіді.

Порівняльна оцінка результатів застосування традиційної методики і методики інтегральної спрямованості представлені в таблиці 1.

Як видно із таблиці, високий рівень умінь студентів (Е) групи на 19,2 % вище, ніж у (К) групі за рахунок регулярного прояву на заняттях взаємовиручки, взаємодопомоги, страхування при виконанні групових вправ інтегральної направленості, які таким способом активізували навчально-пізнавальну діяльність студентів.

Постійно створюючи і беручи участь у значній кількості ігрових ситуацій, студенти (Е) групи на 84,7 % проявили високий рівень освоєння нападаючого удару, ніж (К) групи. З цієї ж причини на 38,4 % виріс високий рівень володіння навичками виконання вивчених елементів волейболу в командних діях. Цим можна пояснити збільшене ігрове мислення студентів (Е) групи.

Помітно виріс стійкий інтерес (на 42,3 %) і рівень знань (на 42,4 %) у студентів (Е) групи в порівнянні із студентами (К) групи. Можна відзначити високу зацікавленість студентів (Е) групи не тільки в освоєнні технічних елементів волейболу, а й в пізнанні закономірностей виконання цих елементів.

У експериментальній групі відмічений позитивний кореляційний зв'язок між якістю вико-

Таблиця 1.

Рівні формування і виявлення у студентів знань, умінь, навичок, інтересів із застосуванням різних методик (%)

Рівні	Показники															
	прийом		передача		подача		уміння		н. удар		навички		інтерес		знання	
	К	Е	К	Е	К	Е	К	Е	К	Е	К	Е	К	Е	К	Е
Високий	53,8	69,3	3,8	23,1	7,7	15,4	-	19,2	-	84,7	15,4	53,8	38,5	80,8	19,2	61,6
Середній	30,8	11,5	73,1	50	23,1	23,1	19,2	53,9	23,1	11,5	50	30,8	23	19,2	57,7	19,2
Низький	15,4	19,2	23,1	26,9	69,2	61,5	80,8	26,9	76,9	3,8	34,6	15,4	38,5	-	23,1	19,2

нання окремих технічних елементів і навичками виконання командних дій (наприклад, прийом знизу $r > 0,33$; передача зверху $r > 0,5$; подача $r > 0,4$; нападаючий удар $r > 0,6$). У контрольній групі зв'язків за цими показниками майже не зафіксовано, за винятком того, що низькі середні показники виконання студентами нападаючого удару корелюють з таким же рівнем знань ($r > 0,64$).

Можна відзначити наявність тісного зв'язку у студентів (Е) групи між уміннями виконувати елементи волейболу в групі і навичками ведення командних дій ($r > 0,75$). Це підтверджує позитивний вплив застосованої методики не тільки на якість освоєння технічних елементів, але й вільне, упевнене їх оволодіння у плінній ігровій діяльності.

Проте не було знайдено зв'язків між характером інтересів і рівнем знань у студентів експериментальної групи. Можна припустити, що регулярні заняття обраним видом спорту роблять домінуючий вплив на мотиваційно-інтелектуальну сферу студентів факультету фізичного виховання, до якої належить і пізнавальний інтерес.

Висновки. За підсумками проведеного навчального експерименту можна зробити наступні висновки:

1. Навчальний експеримент, проведений зі студентами 1-го курсу факультету фізичного виховання, активізував їх на пошук ефективних шляхів організації і самостійного проведення занять з методики викладання волейболу.

2. Запропонована експериментальна методика викладання волейболу включає комплекс вправ, які активізують навчально-пізнавальну діяльність студентів.

3. Вправи інтегрального характеру не тільки позитивно вплинули на якість освоєння студентами (Е) групи основних елементів волейболу (прийом, передача, подача, нападаючий удар), також виріс рівень ігрового мислення студентів у процесі проведення навчальних і контрольних ігор з волейболу.

4. Контрольне тестування і спостереження за студентами обох груп, виявило їх більше число з високим рівнем знань, умінь, навичок, стійкого інтересу в експериментальній групі, ніж в контрольній. В процесі спостережень, валідними

виявилися тести за визначенням ефективності виконання елементів волейболу.

5. Проведений експеримент із студентами (Е) групи підтвердив наявність зв'язків між такими компонентами, що спостерігаються, як якість освоєння технічних елементів волейболу і навичками виконання командних дій. Проте очікуваних зв'язків між інтересами і знаннями, навичками і знаннями не було знайдено. Не знайдено помітних досягнень і в ефективності освоєння студентами (Е) групи такого елементу як верхня пряма подача, у порівнянні із студентами (К) групи. Тому в експериментальній методиці є вправи, які необхідно удосконалити і запроваджувати у навчальний процес.

5. У роботі зі студентами факультету фізичного виховання запропонована методика з інтегральною направленістю виявилася ефективнішою у порівнянні із традиційним роздільним навчанням технічним елементам волейболу. Вона більш цікава студентам (із-за складності та новизни вправ). У школах можна впроваджувати таке навчання у старших і середніх класах за умови спадкоємності традиційного (початкового) навчання волейболу з молодшими учнями (5—6 клас).

Література:

1. Бальсевич В.К., Наталов Г.Т., Чернышенко Ю.К. Конверсия основных положений теории спортивной подготовки в процессе физического воспитания // Теория и практика физической культуры. — 1997. — № 6. — С. 15 — 25.
2. Железняк Ю.Д. К мастерству в волейболе. — М.: «ФиС», 1978. — 224 с.
3. Железняк Ю.Д. Интегральная подготовка в тренировке волейболистов // Физическая культура в школе. — 1987. — № 12. — С. 45 — 49.
4. Костюков В.В., Шестаков М.М. Оптимизация процесса подготовки в спортивных играх: Учебн. пос. для ин-тов физ. культ. и фак-тов физ. воспит. пед. ин-тов. — Краснодар, 1991. — 159 с.
5. Петров П.К. Преподаватель в условиях использования новых информационных технологий в учебном процессе // Современные проблемы и концепции развития физической культуры и спорта. — Челябинск, 1997. — С. 173 — 175.
6. Платонов В.Н. Теория спорта. — К.: Вища школа, 1987. — 424 с.